

ЭЛЕКТР ЭНЕРГИЯСИ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ВА УНИНГ МУҚОБИЛ МАНБАЛАРИДАН ФЙДАЛАНИШ ИМКОНИАТЛАРИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ

Ирода Фарходовна Урманбекова

Катта ўқитувчи

Тошкент давлат иқтисодиёт университети

Тошкент, Ўзбекистон

e-mail: urmanbekovai@mail.ru

тел: +99890 901 34 78

Аннотация: Мақолада хўжалик юритувчи субъектларнинг электр энергияси ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш ва унинг муқобил манбаларидан фойдаланиш имкониятларини ошириш йўллари ёритилган.

Таянч сўзлар: рақобатдош иқтисодиёт, Энергия самарадорлиг и энергия манбалари диверсификаци, ишлаб чиқариш, самарадорлик, қайта тикланувчи электр энергияси манбалари самарадорлиги, маҳсулот таннархи.

СРЕДСТВА ОБРАБОТКИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕСУРСОВ ДЛЯ ПРОИЗВОДСТВА И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕКТРОЭНЕРГИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОИЗВОДСТВА

Ирода Фарходовна Урманбекова

Старший преподаватель

Ташкентский государственный

экономический университет

Ташкент, Узбекистан

электронная почта: urmanbekovai@mail.ru

телефон: +99890 901 34 78

Аннотация: В статье описаны пути повышения эффективности производства электроэнергии и возможности использования ее альтернативных источников.

Ключевые слова: конкурентоспособная экономика, энергоэффективность и диверсификация источников энергии, производство, эффективность, эффективность возобновляемых источников электроэнергии, себестоимость продукции.

MEANS OF PROCESSING THE USE OF RESOURCES FOR THE PRODUCTION AND USE OF ELECTRICITY PRODUCTION EFFICIENCY

Iroda Farkhodovna Urmanbekova

Senior teacher
Tashkent State University of Economics
Tashkent, Uzbekistan
e-mail: urmanbekovai@mail.ru
phone: +99890 901 34 78

Annotation: The article describes the ways of increasing the efficiency of the production of electricity and the possibilities of using its alternative sources.

Key words: competitive economy, energy efficiency and diversification of energy sources, production, efficiency, efficiency of renewable electricity sources, product cost.

Кириш

Жонажон Ўзбекистонимиз миллий ривожланишнинг янги даврига дадил қадам қўймоқда. Ҳаётимизнинг барча жабҳаларида улкан ўзгаришлар юз бермоқда. Энг муҳим масала – энергия ресурсларидан самарали фойдаланиш.¹⁷

Сўнги беш йиллик ислохотларнинг натижасида мамлакатимизда Янги Ўзбекистонни барпо этишнинг зарур сиёсий-ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий ва илмий-маърифий асослари яратилди. Жаҳон миқёсидаги мураккаб жараёнларни ва мамлакатимиз босиб ўтган тараққиёт натижаларини чуқур таҳлил қилган ҳолда кейинги йилларда халқимизнинг фаровонлигини янада ошириш, иқтисодиёт тармоқларини трансформация қилиш ва тадбиркорликни жадал ривожлантириш, инсон ҳуқуқлари ва манфаатларини сўзсиз таъминлаш ҳамда фаол фуқаролик жамиятини шакллантиришга қаратилган ислохотларнинг устувор йўналишларини белгиланди. Тараққиёт стратегиясида миллий иқтисодиётни жадал ривожлантириш ва юқори ўсиш суръатларини таъминлаш бўйича белгиланган вазифалар доирасида «Яшил иқтисодиёт» технологияларини барча соҳаларга фаол жорий этиш орқали 2026 йилга қадар иқтисодиётнинг энергия самарадорлигини 20 фоизга ошириш ва ҳавога чиқариладиган зарарли газлар ҳажмини 20 фоизга қисқартириш чоралари кўриш вазифалари белгиланди.¹⁸

Асосий қисм

Бугунги кунда, глобал иқлим ўзгариши масалалари бўйича бутун дунё ҳамжамиятига чуқур ташвиш туғдираётган бир вақтда, стратегик инвесторларни танлаш мезонларидан бири - электр энергияси ишлаб чиқариш ва истеъмол қилиш жараёнидаги ишлаб чиқариш чиқиндиларининг миқёси бўлиб, бу бизнес самарадорлигига ҳам, узоқ муддатли хавф-хатарларга ҳам

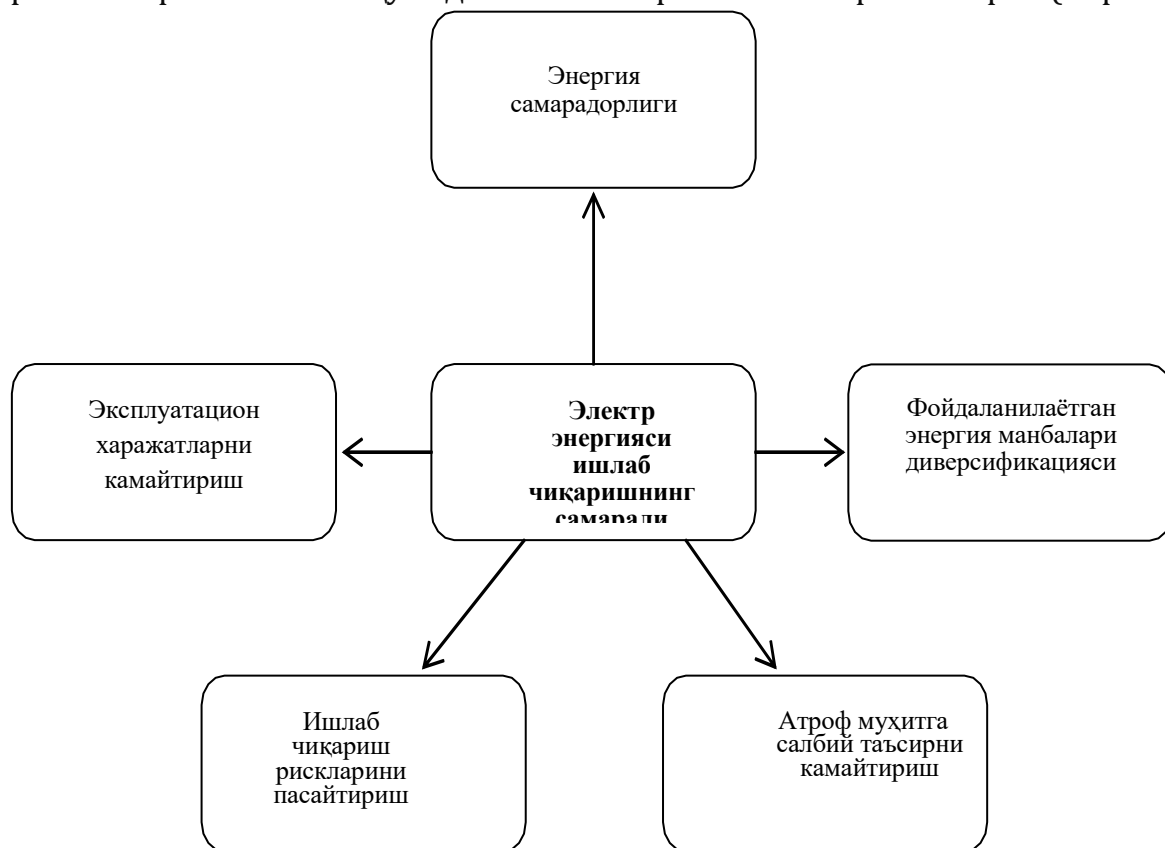
¹⁷ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2023 йил учун Мурожаатномаси 22.12.2022. <https://review.uz/oz/post/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoyevning-2023-yil-uchun-murojaatnomasi-toliq-matn>

¹⁸ Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, 2022 — 2026 йилларга мўлжалланган янги ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида 28.01.2022 йилдаги ПФ-60-сон

таъсир қилади. Шундай қилиб, амалга оширилган таҳлил асосида биз тадқиқ қилаётган “Фарғона Иссиқлик-электр маркази”да электр энергиясини ишлаб чиқариш самарали тизими қуйидаги мезонларга жавоб бериши керак (1 -расм).

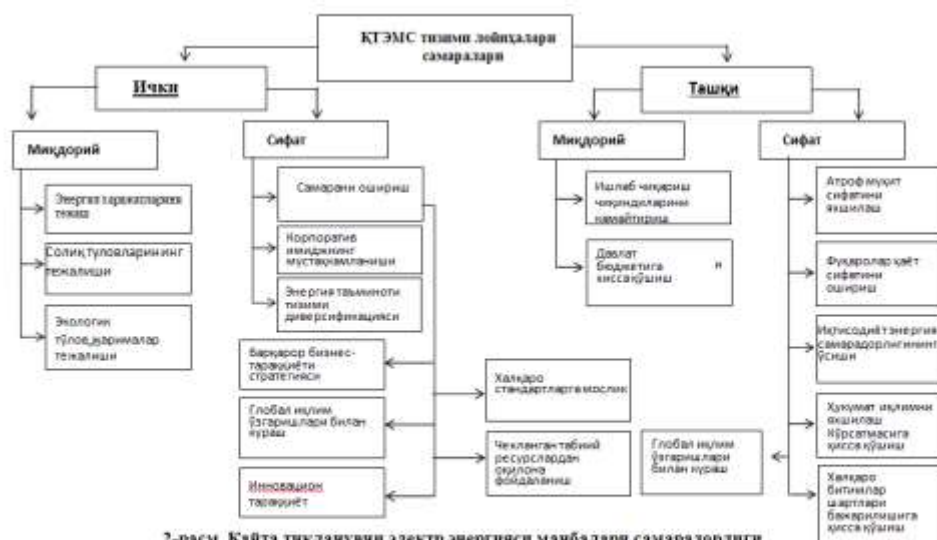

1-расм. “Фарғона Иссиқлик-электр маркази”да электр энергияси ишлаб чиқариш самарали тизими мезонлари*.

*Муаллиф ишланмаси

Корхонада электр энергиясини ишлаб чиқариш самарали тизимини яратишнинг барча аниқланган мезонларга жавоб берадиган энг жозибали муқобил манбаларидан бири бу қайта тикланадиган энергия манбаларини электр энергияси ишлаб чиқариш ва энергия таъминоти тизимига киритишдир.

Электр энергиясини ишлаб чиқариш ва таъминоти тизимида қайта тикланадиган электр энергия манбаларини яратиш ва улардан кенг фойдаланишни рағбатлантиришга қаратилган давлат сиёсатида зарур лойиҳани танлаш ва уни амалга оширишнинг самаралари таҳлили қуйидаги шаклда тақдим этилиши мумкин (2-расм).

2-расм. Қайта тикланувчи электр энергияси манбалари самарадорлиги (ҚТЭМС) тизими лойиҳалари самараларини комплекс таҳлил қилиш*

*Муҳаллиф ишловидаси

Қайта тикланувчи электр энергияси манбалари самарадорлиги (ҚТЭМС) тизими нинг назарий асослари ҚТЭМС ни жорий этиш чоралари учун долзарб бўлиб қолмоқда. Бироқ, энергия самарадорлигини ошириш бўйича чоратадбирларнинг аниқ тоифаси бўлган ҚТЭМСни жорий этиш лойиҳалари кенгроқ таъсир доирасига эга, шу билан бирга ушбу лойиҳаларнинг таъсир доираси нафақат компаниянинг ички бизнес жараёнлари билан чекланиб қолмайди. Шундай қилиб, таҳлил шуни кўрсатдики, ҚТЭМС ни амалга ошириш бўйича лойиҳалар бир қатор ижобий таъсирларни келтириб чиқаради.

Бир ёки бир нечта лойиҳа томонидан яратилган кўплаб таъсирлар орасида компанияни ушбу лойиҳани амалга оширишга ундовчи асосий омиллар бўлган бир нечта асосий таъсирларни ажратиш мумкин. Бундан ташқари, кўпинча ушбу таъсирлар фақат миқдорий хусусиятга эга бўлиши керак, шунда уларни лойиҳани инвестицион баҳолашга киритиш мумкин бўлади. Шубҳасиз, кўриб чиқилаётган лойиҳада, бизнес нуқтаи- назаридан, энергия сарфини тежаш самараси ишлаб чиқариш харажатлари таркибини оптималлаштиришга имкон беради ва шу билан рақобатдош устунликка эришади. Шуни таъкидлаш керакки, хорижий академик адабиётларда энергия самарадорлигини ошириш соҳасида инвестиция қарорларини қабул қилишга таъсир этувчи омилларни таҳлил қилиш жуда мунозарали масала.

Шуни таъкидлаш керакки, хорижий академик адабиётларда энергия самарадорлигини ошириш соҳасида инвестиция қарорларини қабул қилишга таъсир этувчи омилларни таҳлил қилиш жуда мунозарали масала. Шундай қилиб, бир қатор олимлар таъкидлашларича, компаниялар нафақат даромадни максимал даражада ошириш мезони асосида, балки инвестиция лойиҳасининг стратегик табиати каби бир қатор бошқа омилларни ҳисобга олган ҳолда ишлаб

чиқариш энергия самарадорлигини ошириш бўйича бир ёки бир нечта чоратadbирларни амалга ошириш бўйича инвестиция қарорларини қабул қиладилар.

Хулоса ва таклифлар

Электр энергиясини ишлаб чиқаришда самарадорлик таъминланишининг муҳим омилларидан бири маҳсулот таннархи ҳисобланади. Маҳсулот таннархини камайтириш бўйича қуйидаги чораларни кўриш лозим, деб ҳисоблаймиз:

-импорт қилинадиган хом ашёларни имкон даражасида ўзимизда ишлаб чиқариладиган хом ашёлар билан алмаштириш, яъни маҳаллий хом ашёлардан самарали фойдаланиш;

-янги қурилаётган корхоналарни хом ашё ресурсларига яқин жойда барпо этиш. Бу хом ашёларни ташиш билан боғлиқ транспорт харажатларини камайтиради;

-ишлаб чиқариш харажатлари таҳлилини самарали ташкил этиш. Бу ишлаб чиқариш харажатларини самарадорлигини оши ради ва таннархни пасайтиришга имкон беради;

-ишлаб чиқариш харажатларини юзага чиқиш ўрни, шакли ва жавобгарлик марказлари бўйича назорат қилишни такомиллаштириш;

-харажатларни ўзгаришига таъсир этувчи ички ва ташқи омилларни тўғри аниқлаш ва ички омилларни самарали бошқариш;

-ишлаб чиқариш харажатларини бошқаришда ички имкониятлардан ўз вақтида ва самарали фойдаланиш;

-рақобатдош иқтисодиёт шароитида маҳсулот таннархини пасайтириш учун самарали бошқарув тизимини жорий қилишда хорижий давлатлар тажрибасини ўрганиш ва уни ўзимизга мослаб амалиётга жорий қилиш лозим. Хусусан, бизнинг фикримизча, "JIT" тизимини қўллаш ижобий самара беради. "JIT" тизимининг муҳим хусусияти маҳсулотларни йирик туркумларда ишлаб чиқаришдан воз кечиш, бунинг ўрнига узлуксиз, буюртма олинган вақтдан бошлаб маҳсулот ишлаб чиқариш ҳисобланади. Ушбу тизим "маҳсулотни унга талаб бўлгандагина ишлаб чиқариш" тамойилига асосланади, бу эса маҳсулотга бўлган талабни ҳар доим таклиф билан таъминлашга хизмат қилади¹⁹. "JIT" тизимини қўллаш хизмат сифатини кўтаришга ва баҳони аниқ белгилашга имконият туғдиради, ишлаб чиқариш харажатларини ҳисобга олиш жараёнини соддалаштиради.

Мазкур тизимнинг асосий мақсади барча ортиқча харажатларни бартараф қилиш ва корхонанинг ишлаб чиқариш қувватларидан унумли фойдаланишни таъминлашдир.

¹⁹Хасанов Б.А., Хошимов А.А. Бошқарув ҳисоби: Дарслик. –Т.: “Yangi nashr”. 2011 й. -3126 (203).

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, 28.01.2022 йилдаги 2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида ПФ-60-сон <https://lex.uz/docs/5841063#5842914>
2. 2020-2030 йилларда Ўзбекистон Республикасини электр энергияси билан таъминлаш КОНЦЕПЦИЯСИ <https://minenergy.uz/uz/lists/view/77>
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2023 йил учун Мурожаатномаси 22.12.2022. <https://review.uz/oz/post/ozbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyoyevning-2023-yil-uchun-murojaatnomasi-toliq-matn>
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 22 августдаги ПҚ-4422-сон қарори. Иқтисодиёт тармоқлари ва ижтимоий соҳанинг энергия самарадорлигини ошириш, энергия тежовчи технологияларни жорий этиш ва қайта тикланувчи энергия манбаларини ривожлантиришнинг тезкор чора-тадбирлари тўғрисида
5. 14.07.2020 yildagi O'RQ-628-son "Energiyadan oqilona foydalanish to'g'risida"gi o'zbekiston respublikasi qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida
6. O'zbekistonda "Yashil" O'sish va Iqlim O'zgarishi bo'yicha Siyosiy Muloqotlar Turkumi: Ishlar To'plami © 2022 Jahon banki 1818 H Street NW, Washington DC 20433 Telefon: 202-473-1000; Internet: www.worldbank.org
7. SHagiyasov, T. (2017). SH., Sagdillaeva ZA, Urmanbekova IF Ekonomicheskii analiz. Uchebnik. Tashkent: «Iktisod-Moliya».
8. Farkhodovna, U. I. (2022). Cost calculation and analysis in power generation enterprises. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 9, 98-101
9. Urmanbekova, I. F. (2022). ELEKTR ENERGIYA KORXONALARIDA XARAJATLARNI BUXGALTERIYA HISOBI VA TAHLILI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(6), 889-892.